

PRIMĂRIA COMUNEI URBALE REȘIȚA. ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE POTRIVIT LEGII ADMINISTRATIVE DIN IUNIE 1925

Vasile Mircea ZABERCA
Universitatea "Eftimie Murgu", Reșița
Cristian RUDOLF
Universitatea "Eftimie Murgu", Reșița

Între problemele esențiale care trebuiau să-și afle operativ soluționare după Marea Unire din 1918 a fost cea a unificării legislative pentru a se înfăptui astfel acordul între unitatea publică și cea administrativ juridică. Întrepătrunderea a fost de durată, dificilă, întrucât între diversele provincii ale României Mari, înmănunchate într-o singură structură statală, existau în toate ramurile dreptului constituțional, administrativ, civil, penal – reglementări diferite¹.

În fine, după mai multe etape, la 14 iunie 1925 a fost promulgată prima lege a României Mari, care a condus la unificarea administrativ – teritorială a țării. Legea în cauză, precum și doctrina juridică a timpului susțineau că s-a dorit realizarea unei descentralizări administrative, dar mulți specialiști în domeniul evoluției statului și dreptului românesc apreciază că, în esență, s-a accentuat latura centralizatoare².

Potrivit Legii administrative din 14 iunie 1925 teritoriul României Mari era împărțit, din punct de vedere administrativ în județe și în comune, cele din urmă fiind de două categorii: comune urbane și comune rurale³. Evident, legea făcea distincția între comuna rurală și cea urbană, precizând alcătuirea acestora. Comunele urbane erau declarate centre ale populației, ele putând fii reședințe de județ (unde se găsea Prefectura) ori nereședință de județ. Comunele urbane care aveau un mare număr de locuitori și o însemnătate economico – culturală apăreau declarate prin lege municipii⁴.

Conform Legii din 1925 comunele implicit județele își administrau interesele prin consilii: Consiliile Comunale erau compuse din 3/5 consilieri aleși de către locuitorii comunei prin vot universal, egal direct, obligatoriu prin scrutin pe listă și prin reprezentarea minorităților (numărul acestora era direct proporțional cu numărul locuitorilor din comună), maximum 2/5 consilieri de drept (numărul lor fiind între 3-36); se cuvine să precizăm că legea făcea vorbire la consilierii femei, cooptate obligatoriu în comunele reședință de județ (deci nu era cazul comunei urbane Reșița) și facultativ în celelalte comune urbane. Primarul era capul administrației comunale, el gestiona toate interesele comunei, fie cu ajutorul delegației permanente, fie cu cea a consiliului comunal; semnul distinctiv al primarului era o cingătoare cu calorile naționale, purtată la toate ceremoniile oficiale⁵.

¹ Zaberca 1999, pp. 212-214.

² *Idem* 1997, p. 31. Potrivit Legii din 1925 teritoriul României Mari a fost organizat în 66 de județe. Ulterior, prin Decretul nr. 3840 din același an, privind organizarea județelor Caraș, Lugoj, Severin și Timiș – Torontal, numărul total al județelor României Mari a ajuns la 70 (vezi Zaberca, Rudolf 2011, p. 103. Vișan, Zaberca 2009, p. 299; vezi în „Monitorul Oficial” nr. 128 din 14 iunie 1925).

³ Legea pentru unificare administrativă din 14 iunie 1925, art. 2., p. 338.

⁴ *Idem*, art. 4, al. 2, 3 și 4; Rotaru, 2003, p. 52.

⁵ Pentru detalii vezi Legea administrativă din 14 iunie 1925, respectiv Rotaru, *op. cit.*, p. 52.

Prin Decretul regal nr. 3840/24 decembrie 1925, Reșița a fost declarată comună urbană (oraș), întrucât s-a ținut cont de însemnătatea sa economică, centru industrial de renume european, dar și cu o populație numeroasă pentru vremea respectivă⁶.

Între 1925-1949 Primăria Reșița a fost condusă fie de un consiliu comunal, fie de comisia interimară numită de prefectul județului. Privitor la activitatea administrației comunale din Reșița există un fond documentar bogat constând în procese verbale de ședință ale consiliului comunal și ale comisiei interimare, decizii ale acestor organisme, ordine și rapoarte cu caracter administrativ, respectiv regulamente financiare⁷.

În cele ce urmează căutăm să relevăm succint (țelul nostru viitor este o etalare de ansamblu) aspecte ale Primăriei Reșița în intervalul 1925-1949.

În intervalul cercetat în cadrul Primăriei Reșița funcționau următoarele servicii:

- Administrativ cu birourile: registratură, arhivă, petiționare;
- Financiar și contabilitate;
- Economic, sanitar și al ocrotirilor sociale;
- Veterinar și zootehnic;
- Tehnic;
- Biroul Montanistic⁸.

Este arhicunoscut că evoluția Reșiței a fost în corelație indisolubilă cu dezvoltarea industriei metalurgice și constructoare de mașini a localității de pe malurile Bârzavei, care a debutat în 1771 fiind urmată de existența unor societăți capitaliste de talie europeană S.T.e.G. (1855) și mai apoi societatea Anonimă Uzinele de Fier și Domeniile Reșița (1920).⁹ În mod firesc fondurile arhivistice ale Primăriei Reșița sunt bogate în ceea ce privește activitatea societății, ele scoțând în evidență marile investiții efectuate, cifrele de afaceri, implicit profitul¹⁰.

Primăria orașului a manifestat interes – așa cum relevă documentele – și pentru alte societăți, cum ar fi „Margina Reșița” ori firma fraților Feher, axată pe bachelit și celuloid¹¹.

Procesele verbale emise cu prilejul consiliului comunal ori al comisiei interimare arată că în baza Legii de reformă agrară din 1921 comuna urbană reșițeană a primit un izlaz necesar pășunatului, cu atât mai mult cu cât localnicii se ocupau și cu creșterea vitelor¹². De pildă, în 1921 reșițenii dețineau 1.752 animale (bovine, cabaline, ovine, porcine) pentru ca în 1941 numărul animalelor domestice să ajungă la 2.510¹³. Deci, nu întâmplător, dimpotrivă absolut motivat, în Reșița ia ființă Asociația urbanistilor plugari, care administra izlazul și pădurea comunala¹⁴.

Dezvoltarea edilitară, inclusiv creșterea populației (19.868 locuitori în 1930, respectiv 28.408 în 1945) a impus administrației reșițene să caute soluții pentru problema extrem de severă a inexistenței locuințelor¹⁵. Din procesele verbale ale ședințelor de consiliu comunal se desprind preocupările edililor în acest sens, implicit cele U.D.R.

⁶ Arhiva Istorică Națională, denumită în continuare A.I.N.E.C.S. Filiala Caraș-Severin, fond Primăria orașului Reșița, dosar 6/1933, ff. 33-34.

⁷ *Idem*, dosar 6/1948, f. 6

⁸ *Idem*, dosar 5/1937, ff. 78-88;

⁹ Pentru S.T.e.G. vezi Grăf 1997, p. 49 și următoarea.

¹⁰ A.I.N.F.C.S., fond Primăria orașului Reșița, dosar 2/1921, ff. 162- 163.

¹¹ *Idem*, dosar 13/1941, f. 6.

¹² *Idem*, dosar 2/1921, f. 187.

¹³ *Idem*, dosar 4/1932, ff. 16-17.

¹⁴ *Idem*, dosar 4/1934, f. 157.

¹⁵ *Idem*, dosar 3/1935, f. 210.

Numai în 1929 au primit locuri de casă 214 locuitori ai Reșiței, ceea ce nu soluționa problema¹⁶.

Acest puternic centru industrial de pe Valea Bârzavei a cunoscut și o intensă activitate comercială¹⁷. Încă din 1872 s-au organizat la Reșița târguri (de patru ori pe an) și pentru acestea s-au emis regulamente speciale, iar din 1903 s-a fondat Reuniunea Comercială ce avea o legătură firească cu Primăria Reșița¹⁸.

Documentele oficiale ale consiliului comuna, respectiv ale comisiei interimare din intervalul 1927-1940 relevă evoluția prețurilor maxime pentru produsele agro – alimentare din piețele Reșiței, aprovizionarea precară a populației cu asemenea produse, dar și măsurile pentru combaterea speculei. În evidențele Primăriei figurau (în 1941) patruzeci și trei de băcănii, nouăsprezece cârciumi, optsprezece restaurante, douăzeci și patru de măcelării și douăzeci brutării¹⁹.

Actele de arhivă ilustrează, firesc, activitatea financiară a Primăriei Reșița în perioada interbelică (și nu numai!) când au fost elaborate mai multe regulamente privitoare la taxele și impozitele comunale, la mijloacele de transport, la iluminatul public²⁰. Din studiul documentelor respective, putem constata o reducere a veniturilor (bugetelor) anuale ale primăriei, cu repercursiuni triste pentru populație, îndeosebi în anii crizei economice²¹.

În bugetul local au fost prevăzute sume importante pentru construirea de școli, grădinițe, respectiv, pentru ajutoare sociale²². În acest sens pomenim finalizarea construcției de pe Strada Mihai Viteazul destinată unui gimnaziu, obiectiv demarat încă din 1914, dar care nu a fost finalizat din pricina Primului Război Mondial²³. În fine, în 1927, Consiliul comunal a alocat din bugetul propriu o sumă remarcabilă pentru finalizarea edificiului, dar, mai apoi, Ministerul Instituțiilor Publice a fost pus în imposibilitate de a contribui cu suma de 1.060.000 lei (la solicitarea Primăriei Reșița) la finalizarea unui obiectiv atât de însemnat²⁴. Frustrat, Consiliul comunal Reșița a protestat la ministerul în cauză, motivând că școala s-a fondat în 1884 fiind unica instituție școlară de nivel secundar unde erau instruiți copiii reșițenilor²⁵. Există documente relevante privind preocuparea administrației locale reșițene pentru construirea unei școli în cartierul Reșița Română (1934), a unei grădinițe ori a unei școli noi la Școala de Beton (1936). Remarcăm preocuparea Primăriei Reșița pentru derularea învățământului în limbile comunităților etnice. Încă în 1919, deci imediat după Marea Unire, s-a înființat secția germană (la Școala Reșița), ceea ce nu surprinde dacă avem în vedere minoritatea existentă în cadrul unei comunități locale, dar și politica statului român²⁶. La Școala Centrală și la cele aparținătoare din cartierele Stavila și Reșița Română activau douăzeci și patru de învățători (zece maghiari, nouă germani, patru români și un ceh). Primul director al școlii a fost numit prin decret Avram Neda²⁷.

¹⁶ *Idem*, dosar 3/1937.

¹⁷ *Idem*, dosar 5/1940, ff. 1-14.

¹⁸ *Idem*, dosar 4/1931.

¹⁹ *Idem*, dosar 13/1941, f. 6;

²⁰ *Idem*, dosar 3/1929, ff. 146-147.

²¹ *Idem*, dosar 3/1928, ff. 18-20.

²² *Idem*, dosar 4/1931, ff. 17-24.

²³ *Idem*, dosar 7/1931, ff. 26-27.

²⁴ *Idem*, dosar 4/1931, f. 26.

²⁵ *Idem*, dosar 2/1931, ff. 55-56.

²⁶ *Idem*, dosar 1/1919, f. 1.

²⁷ *Idem*, dosar 5/1936, ff. 93-94.

În 1941 rețeaua școlară a Reșiței includea treisprezece școli (cu șaptesprezece cadre didactice), dintre care șase școli primare (două fiind confesionale) un gimnaziu industrial, două gimnazii teoretice și două școli de ucenici. Primăria orașului Reșița a acordat subvenții pentru funcționarea celor două școli confesionale (reformată și evanghelică), dar și pentru finalizarea construcției școlii primare din Cuptoare – Secu²⁸. În plus, în 1945 a oferit un sediu (casă) pentru extinderea activităților didactice ale liceului reșițean²⁹.

În fondul documentar al Primăriei comunei urbane Reșița regăsim date semnificative privind târâmul cultural local³⁰. De pildă, știri privind existența în localitate a cinematografele „Oltenia”, „Sinaia” și „Apollo”, realitate consemnată în 1928, din păcate astăzi doar pentru revigorarea unui trecut, actualmente inexplicabil desuet³¹.

Primăria orașului a susținut activitatea unor trupe de teatru din Cluj, Oradea, București care au organizat chiar stagiuni în localitate³². Actele oficiale ale Consiliului comunal relevă această realitate, dar și subvențiile acordate Reuniunilor de cântări și muzică din Reșița, pentru ridicarea unui bust al scriitorului Mihai Gașpar, pentru tipărirea revistei literare „Vasiova” a lui Petru Oancea; de asemenea, a susținut Asociația Scriitorilor Români din Banat în organizarea unei expoziții de carte și de artă românească în 1941; nu putem omite nici alăturarea financiară la echipele sociologice care au efectuat cercetări la Târnova, Lescovița și Eftimie Murgu, pentru a prezenta viața economică, sanitară, morală și spirituală a locuitorilor din aceste sate³³. Etapele în cauză au susținut, mai apoi conferințe, cursuri pentru educarea sâtenilor³⁴.

Se convine să relevăm, în baza actelor păstrate, preocuparea edililor pentru construirea unui azil de bătrâni (1931-1936) și a unui dispensar antitubercular (1937)³⁵. La Reșița funcționa, pe lângă spitalul comunal (încadrat cu un medic ce se ocupa și de tratarea bolnavilor contagioși) și Spitalul Casei Asigurărilor Sociale unde erau încadrați, în 1930, unsprezece medici și trei agenți sanitari, personal absolut insuficient pentru cei 10.000 de locuitori³⁶. Datele păstrate ilustrează creșterea constantă a populației orașului riveran Bârzavei: 18.264 în 1910³⁷, 19.868 în 1930³⁸, 20.085 în 1933³⁹, 24.449 în 1941⁴⁰ și 28.408 locuitori în 1945⁴¹.

Între cele două conflagrații mondiale Reșița s-a confruntat cu probleme sociale, fapt ce reiese și din procesele verbale ale ședințelor derulate la nivel de Consiliu comunal. Acesta căuta soluții pentru ajutorarea șomerilor, pentru angajarea cu prioritate a acestora. În acest sens s-a constituit chiar un comitet local de ajutorare a șomerilor⁴².

Administrația comunală a avut în vedere o multitudine de probleme: dezvoltarea edilitară, pavarea principalelor străzi, regularizarea albiei râului Bârzava (1931), mărirea apeductului orașenesc prin captarea unor noi izvoare din apropierea localității Cuptoare,

²⁸ *Idem*, dosar 15/1944, f. 20.

²⁹ *Idem*, dosar 7/1935, ff. 40-41.

³⁰ *Idem*, dosar 13/1941, ff. 4-5.

³¹ *Idem*, dosar 5/1930, ff. 1-2.

³² *Idem*, dosar 2/1931, f. 88.

³³ *Idem*, dosar 8/1931, f. 130.

³⁴ *Idem*, dosar 4/1928, f. 61.

³⁵ *Idem*, dosar 10/1936, f. 1.

³⁶ *Idem*, dosar 17/1936, f. 300.

³⁷ Recensământul General al Populației României 1938, p. 116.

³⁸ A.I.N.F.C.S., fond Primăria orașului Reșița, dosar 3/1927, f. 141.

³⁹ *Idem*, dosar 6/1933, ff. 33-68.

⁴⁰ *Idem*, dosar 4/1941, f. 18.

⁴¹ 200 de ani de construcții de mașini la Reșița 1971, p. 84.

⁴² A.I.N.F.C.S., fond Primăria orașului Reșița, dosar 3/1927, f. 141.

extinderea iluminatului electric, construirea unui pod metalic peste râul Bârzava / cartierul Reșița Română, construirea unei cabane pe Muntele Semenic și construirea unui abator⁴³. În fine, pentru mai buna gospodărire a orașului Reșița au fost redactate și aprobate regulamente ce vizau regimul construcțiilor, amenajarea și întreținerea drumurilor, trotuarelor, rigolelor, inclusiv paza contra incendiilor⁴⁴.

În spatele acestor strădanii de a dura ceva pentru comunitate, s-au aflat oamenii Reșiței (cei anonimi, dar mulți), și ediii care s-au expus. Iată, de ce, îi readucem în memoria contemporaneității numele unor predecesori, cu scuza omiterii multor altor nume la fel de respectabile. Reșițenii toți, depunem, în egală măsură OMAGIUL NOSTRU: Grigore Pocrean – întâiul primar al Reșiței după Marea Unire⁴⁵, doctor Ciprian Foiaș⁴⁶, senator Ioan Vida⁴⁷, Eugen Creinicean⁴⁸, Johann Zipfl⁴⁹, Ferdinand Gavron⁵⁰, Ioan Albu⁵¹, George Molin⁵², Eugen Bihan⁵³, Peter Bernau⁵⁴, Alexandru Dănescu⁵⁵, Virgil Biberia⁵⁶, Albert Simic⁵⁷, Franz Drescher⁵⁸, George Chermeleu⁵⁹, Axente Mureșan⁶⁰, Ștefan Iovan⁶¹, Petre Iacob⁶².

Bibliografie

- Gräf 1997 = R. Gräf, *Domeniul bănățean al STEG 1855-1920*, Editura Banatica, Reșița, 1997.
- Rotaru 2003 = D. Rotaru, *Consiliul local, Istorie și actualitate*, Editura Helios, Iași, 2003.
- Vișan/Zaberca 2009 = M. Vișan, V. M. Zaberca *Evoluția administrației publice antebelice și interbelice românești*, ediția a II-a, Editura Mirton, Timișoara, 2009.
- Zaberca 1999 = V. M. Zaberca, *Din istoria statului și dreptului românesc*, Editura „Eftimie Murgu”, Reșița, 1999.
- Zaberca 1997 = V. M. Zaberca, *Istoria administrației publice în România*, Editura „Eftimie Murgu”, Reșița, 1997.
- Zaberca/ Rudolf 2011 = V. M. Zaberca, C. Rudolf, *Istoria administrației publice în România*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura „Eftimie Murgu”, Colecția Orizonturi Socio - Umane, Reșița, 2011.
- A.I.N.E.C.S. = Arhiva Istorică Națională în continuare Filiala Caraș-Severin, fond Primăria orașului Reșița.

⁴³ *Idem*, dosar 2/1931, ff. 147-148.

⁴⁴ *Idem*, dosar 3/1928, ff. 10-30.

⁴⁵ *Idem*, dosar 2/1921, ff. 162-163.

⁴⁶ *Idem*, dosar 3/1929, ff. 80-81.

⁴⁷ *Idem*, dosar 2/1930, f. 160.

⁴⁸ *Idem*, dosar 5/1936, f. 86.

⁴⁹ *Idem*, dosar 9/ 1936, ff. 18-21.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 110.

⁵¹ *Idem*, dosar 5/1937, f. 144.

⁵² *Idem*, dosar 12/1938, f. 174.

⁵³ *Idem*, dosar 5/1940, ff. 44-45.

⁵⁴ *Idem*, dosar 23/1942, ff. 13-15.

⁵⁵ *Idem*, dosar 5/1945, f. 70.

⁵⁶ *Idem*, dosar 4/1937, f. 234.

⁵⁷ *Idem*, dosar 12/1939, ff. 14- 17.

⁵⁸ *Ibidem*, ff. 22-52.

⁵⁹ *Idem*, dosar 4/1941, f. 18.

⁶⁰ *Idem*, dosar 13/1940, f. 1.

⁶¹ *Idem*, dosar 6/1948, f. 6.

⁶² *Idem*, dosar 2/1921, f. 187.

Legea pentru unificare administrativă din 14 iunie 1925, art. 2, 4 (al 2, 3, 4).

Monitorul Oficial, nr. 128 din 14 iunie 1925.

Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vol. II: Neam, limbă maternă, religie, București, Institutul General de Statistică, Imprimeria Națională, 1938

200 de ani de construcții de mașini la Reșița, 1771-1971, Reșița, 1971.

URBAN VILLAGE HALL REȘIȚA. ORGANIZATION AND OPERATION ACCORDING TO THE LAW OF ADMINISTRATION FROM JUNE 1925

(Abstract)

The consolidation of the Romanian unified national state required the unification of the state administrative organs on a local level, due to the fact that there were significant differences between the newly acquired provinces and the Old Kingdom. Up to April 1922, the central government acted through a series of measures to unify the names of the boroughs, as well as the name of local organs and the designation of the public servants. The final goal was to unify the Romanian administration. This became a judicial fact only on June 14th 1925, with the voting of the Administrative Unification Law. The legislative item from June 1925 represents the first law of the Greater Romania that has facilitated the administrative unification to a large extent. This was achieved through the extrapolation of the legislation from the Old Kingdom over the united provinces. The law cancelled the provisional state of affairs in the administration, it has established a united system of organisation and it has fostered the creation and the functioning of local organs, eligible to their better part.